

В табл. 3.3 співставлено результати для випадку рівняння Лапласа, а в табл. 3.4 – Пуассона. Відхилення в результатах становить до 14%.

Таблиця 3.3 – Зіставлення результатів розв'язання задачі Діріхле для рівняння Лапласа, отриманих двома методами

x_i	y_j	Метод скінченних різниць	Метод Рітца
-1.25	4.25	5.822507010	5.850067812
-0.5	4	4.324959506	4.678348986
-1.5	-3.75	6.379314915	6.412557045

Таблиця 3.4 – Зіставлення результатів розв'язання крайової задачі для рівняння Пуассона, отриманих двома методами

x_i	y_j	Метод скінченних різниць	Метод Рітца
-1.25	3,5	15.47767245	15.65203466
0.75	3.25	18.1009523	18.62563842
1.25	3.75	13.86975877	14.05630631

Контрольні питання до лабораторної роботи №6

1. Сутність різницевого методу розв'язання крайової задачі для рівняння еліптичного виду.
2. Яка похибка методу?

Тема 11. Різницевий метод розв'язання мішаної задачі для хвильового рівняння.

Розглянемо мішану задачу для хвильового рівняння

$$\frac{\partial^2 u}{\partial t^2} - \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = f(x, t), \quad 0 < x < 1, \quad 0 < t \leq T, \quad (3.12)$$

$$u(x, 0) = p(x), \quad u_t'(x, 0) = q(x), \quad 0 \leq x \leq 1, \quad (3.13)$$

$$u(0, t) = \phi(t), \quad u(1, t) = \psi(t), \quad 0 \leq t \leq T, \quad (3.14)$$

де $f(x, t)$, $p(x)$, $q(x)$, $\phi(t)$, $\psi(t)$ – задані досить гладкі функції, причому $p(0) = \phi(0)$, $p(1) = \psi(0)$.

Наближений розв'язок $y_k^v = y(x_k, t_v)$ будемо шукати різницевим методом на сітці (x_k, t_v) , де $x_k = kh$, $t_v = v\tau$, тут $h = 1/N$, $\tau = T/M$ – кроки за x і t (N і M – натуральні).

Заміняючи в рівнянні (3.12) частинні похідні u''_{tt} , u''_{xx} різницевиими відношеннями другого порядку в напрямку t і x відповідно, перетворимо його до вигляду

$$\frac{y_k^{v+1} - 2y_k^v + y_k^{v-1}}{\tau^2} - \frac{y_{k-1}^v - 2y_k^v + y_{k+1}^v}{h^2} = f_k^v, \quad (3.15)$$

де $k=1,2,\dots, N-1$; $v=1,2,\dots, M-1$; $f_k^v = f(x_k, t_v)$.

Розв'язавши це рівняння явно відносно y_k^{v+1} , одержимо

$$y_k^{v+1} = \tau^2 \left[f_k^v + \frac{y_{k-1}^v + y_{k+1}^v}{h^2} \right] + 2 \left(1 - \frac{\tau^2}{h^2} \right) y_k^v - y_k^{v-1}, \quad (3.16)$$

$$k=1,2,\dots, N-1; v=1,2,\dots, M-1.$$

Формули (3.16) дозволяють заповнити комірки табл. 3.5, зафарбовані зеленим.

Але для того, щоб знайти значення різницевого розв'язку на $v+1$ -ому шарі, потрібно мати вже обчислені значення шуканого розв'язку на двох попередніх шарах. Тому для початку розрахунків потрібно одержати різницевий розв'язок окремо на шарах, що відповідають початковим значенням $v=0$ і $v=1$, тобто наближені розв'язки y_k^0 і y_k^1 .

З першої крайової умови (3.13) маємо:

$$y_k^0 = p_k, \quad k=1,2,\dots, N-1, \quad (3.17)$$

де $p_k = p(x_k)$. Формули (3.17) дозволяють заповнити комірки табл. 3.5, зафарбовані блакитним.

Таблиця 3.5 – Схема заповнення шарів значень функції в задачі для хвильового рівняння

$\begin{matrix} k \\ x_k \\ \nu \\ t_\nu \end{matrix}$		0	1	...	k	...	$N-1$	N
		x_0	x_1	...	x_k	...	x_{N-1}	x_N
0	t_0	y_0^0	y_1^0	...	y_k^0	...	y_{N-1}^0	y_N^0
1	t_1	y_0^1	y_1^1	...	y_k^1	...	y_{N-1}^1	y_N^1
2	t_2	y_0^2	y_1^2	...	y_k^2	...	y_{N-1}^2	y_N^2
...	...	...	...	...	...	...	...	...
$\nu-1$	$t_{\nu-1}$	$y_0^{\nu-1}$	$y_1^{\nu-1}$	...	$y_k^{\nu-1}$	...	$y_{N-1}^{\nu-1}$	$y_N^{\nu-1}$
ν	t_ν	y_0^ν	y_1^ν	...	y_k^ν	...	y_{N-1}^ν	y_N^ν
$\nu+1$	$t_{\nu+1}$	$y_0^{\nu+1}$	$y_1^{\nu+1}$	...	$y_k^{\nu+1}$	...	$y_{N-1}^{\nu+1}$	$y_N^{\nu+1}$
...	...	...	...	...	...	...	...	...
$M-1$	t_{M-1}	y_0^{M-1}	y_1^{M-1}	...	y_k^{M-1}	...	y_{N-1}^{M-1}	y_N^{M-1}
M	t_M	y_0^M	y_1^M	...	y_k^M	...	y_{N-1}^M	y_N^M

Отримаємо y_k^1 при $k=1,2,\dots, N-1$. Для цього напишемо розклад за формулою Маклорена за змінною t , утримуючи три його перші члени:

$$u(x_k, t_1) = u(x_k, 0) + \tau u'_t(x_k, 0) + \frac{\tau^2}{2} u''_{tt}(x_k, 0) + o(h^2 + \tau^2). \quad (3.18)$$

Застосуємо позначення для функцій у вузлах сітки

$$u(x_k, t_1) = y_k^1, \quad (3.19)$$

початкові умови (3.13)

$$u(x_k, 0) = y_k^0 = p_k, \quad u'_t(x_k, 0) = q(x_k), \quad (3.20)$$

де $q_k = q(x_k)$, рівняння (3.12) та умови (3.13)

$$u''_{tt}(x_k, 0) = f(x_k, 0) + u''_{xx}(x_k, 0) = f_k^0 + p''(x_k). \quad (3.21)$$

Використаємо подання $p''(x_k)$ різницеvim відношенням другого порядку

$$p''(x_k) = \frac{p_{k-1} - 2p_k + p_{k+1}}{h^2}. \quad (3.22)$$

Підставимо співвідношення (3.19) – (3.22) до подання (3.18), прийдемо до розрахункової формули

$$y_k^1 = p_k + \tau q_k + \frac{\tau^2}{2} \left(f_k^0 + \frac{p_{k-1} - 2p_k + p_{k+1}}{h^2} \right) \quad (k=1, 2, \dots, N-1) \quad (3.23)$$

Для заповнення комірок табл. 3.5, зафарбованих сірим.

Нарешті, відповідно до крайових умов (3.14) маємо

$$y_0^v = \phi^v, \quad y_N^v = \psi^v, \quad v = 0, 1, 2, \dots, M, \quad (3.24)$$

де $\phi^v = \phi(t_v)$, $\psi^v = \psi(t_v)$. Відповідні комірки табл. 2.5 виділені помаранчевим та рожеvim кольорами.

Тепер різницева схема (3.16), (3.17), (3.23), (3.24) цілком визначена і може застосовуватися для розрахунків. Відзначимо, що ця схема явна тришарова, умовно стійка.

Можна показати, що якщо $h \rightarrow 0$, $\tau \rightarrow 0$, причому $\tau/h \leq c < 1$, $c = \text{const}$, то розв'язок різницевої схеми (5)-(8) збігається до розв'язку задачі (3.12) – (3.14) у наступному сенсі:

$$\|u - y\|_h = O(h^2 + \tau^2),$$

$$\text{де } \|u - y\|_h = \max_{0 \leq v \leq M} \left(h \sum_{k=1}^{M-1} (u_k^v - y_k^v)^2 \right)^{1/2}.$$

Отже, схема (3.16), (3.17), (3.23), (3.24) має другий порядок точності і за h , і за τ .

Лабораторна робота №7 «Метод скінченних різниць розв'язання мішаної задачі для хвильового рівняння»

Мета: навчитися застосовувати метод скінченних різниць до розв'язання мішаної задачі для хвильового рівняння.

Завдання до лабораторної роботи №7

Розв'яжіть мішану задачу для хвильового рівняння різницеvim методом при наступних значеннях вихідних параметрів для індивідуальних варіантів, причому $T = 0,5$; $h = 0,25$; $\tau = 0,1$.

Номер варіанта (табл. 3.6) визначається за номером прізвища студента в журналі академічної групи з додаванням числа 0 – для денної форми навчання, 10 – для заочної.

Таблиця 3.6 Індивідуальні варіанти до лабораторної роботи №7

№ 1. $f(x, t) = 1 + 0,2t \sin x - t^2$, $p(x) = x(x+1)$, $q(x) = \cos x$, $\phi(t) = 0$, $\psi(t) = 2(t+1)$.	№2. $f(x, t) = \cos(x+t) + 0,5(x-t)$, $p(x) = x \cos \pi x$, $q(x) = x(2-x)$, $\phi(t) = 2t$, $\psi(t) = -1$.
№ 3. $f(x, t) = \frac{\cos x}{x+1} - 0,5t^2$, $p(x) = \cos \frac{\pi x}{2}$, $q(x) = x^2$, $\phi(t) = 1+2t$, $\psi(t) = 0$.	№ 4. $f(x, t) = (1-t^2) \cos x + 0,6t$, $p(x) = (x+0,5)(x-1)$, $q(x) = \sin(x+0,2)$, $\phi(t) = t-0,5$, $\psi(t) = 3t$.
№ 5. $f(x, t) = 1 + 0,4t \sin x - 1,5t^2$, $p(x) = 2x(x+1) + 0,3$, $q(x) = 2 \sin x$, $\phi(t) = 0,3$, $\psi(t) = 4,3+t$.	№ 6. $f(x, t) = \frac{\cos t}{x+2} + 0,3t^2$, $p(x) = (x+0,2) \sin \frac{\pi x}{2}$, $q(x) = 1+x^2$, $\phi(t) = 0$, $\psi(t) = 1,2(t+1)$.
№ 7. $f(x, t) = \cos(1,5x+t) + (x-t)$, $p(x) = x \sin \pi x$, $q(x) = (x+1)^2$, $\phi(t) = 2t$, $\psi(t) = 0$.	№ 8. $f(x, t) = 1 - \sin(x+t) + \frac{0,5t}{x+2}$, $p(x) = 3x(1-x)$, $q(x) = \cos(x+0,5)$, $\phi(t) = 2t$, $\psi(t) = 0$.
№ 9. $f(x, t) = \frac{\cos t}{1,5+x} + 0,1t^2$, $p(x) = x(2x-0,5)$, $q(x) = \cos 2x$, $\phi(t) = t^2$, $\psi(t) = 4,5-3t$.	№ 10. $f(x, t) = 0,6 \sin x - 1,25t^2 + 1$, $p(x) = (x+1) \sin \pi x$, $q(x) = x^2 + x$, $\phi(t) = 0$, $\psi(t) = 0,5t$.
№ 11. $f(x, t) = \cos(2x+t) + 1,5(x-t)$, $p(x) = (1-x) \cos \frac{\pi x}{2}$, $q(x) = 2x+1$, $\phi(t) = 2t+1$, $\psi(t) = 0$.	№ 12. $f(x, t) = 1 - \frac{0,1t}{x+2} - \sin(2x+t)$, $p(x) = 0,5x(x+1)$, $q(x) = x \cos x$, $\phi(t) = 2t^2$, $\psi(t) = 1$.

№ 13. $f(x, t) = \frac{\cos t}{1,25 + x} - 0,1t^2$, $p(x) = 0,5(x^2 + 1)$, $q(x) = 0,5(x^2 + 1)$, $\phi(t) = 0,5 + 3t$, $\psi(t) = 1$.	№ 14. $f(x, t) = 1 + 0,8t \sin x - 2t^2$, $p(x) = (x + 1) \sin \frac{\pi x}{2}$, $q(x) = 1 - x^2$, $\phi(t) = 0,5t$, $\psi(t) = 2$.
№ 15. $f(x, t) = \cos(1,5x + t) + 1,5(x - t)$, $p(x) = x^2 \cos \pi x$, $q(x) = x^2(x + 1)$, $\phi(t) = 0,5t$, $\psi(t) = t - 1$.	№ 16. $f(x, t) = 1 - \sin(2x + t) + \frac{0,3t}{x + 2}$, $p(x) = (1 - x^2) \cos \pi x$, $q(x) = 2x + 0,6$, $\phi(t) = 1 + 0,4t$, $\psi(t) = 0$.
№ 17. $f(x, t) = \frac{\cos t}{1,75 + x} - 0,5t^2$, $p(x) = (x + 0,5)^2$, $q(x) = (x + 1) \sin x$, $\phi(t) = 0,5(0,5 + t)$, $\psi(t) = 2,25$.	№ 18. $f(x, t) = 1 + (1 - x) \sin t - (2 + x)t$, $p(x) = 1,2x - x^2$, $q(x) = (x + 0,6) \sin x$, $\phi(t) = 0$, $\psi(t) = 0,2 + 0,5t$.
№ 19. $f(x, t) = (0,8 - t^2) \cos t + 0,3t$, $p(x) = (x + 0,5)(x + 1)$, $q(x) = \cos(x + 0,3)$, $\phi(t) = 0,5$, $\psi(t) = 3 - 2t$.	№ 20. $f(x, t) = 1 + 2,2 \sin x + 1,5t^2$, $p(x) = 0,5(x + 1)^2$, $q(x) = (x + 0,5) \cos \pi x$, $\phi(t) = 0,5$, $\psi(t) = 2 - 3t$.

Методичні рекомендації до лабораторної роботи №7

Задача 3.3 Розв'язати хвильову задачу

$$\frac{\partial^2 u}{\partial t^2} - \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} = \cos(x - t) + \frac{1,25t}{1,5 + x}, \quad 0 < x < 1, \quad 0 < t \leq 0,5;$$

$$u(x, 0) = (x + 0,6) \sin \frac{\pi x}{2}; \quad u'_t(x, 0) = 2,5 - 1,5x^2, \quad 0 \leq x \leq 1;$$

$$u(0, t) = t; \quad u(1, t) = 1,6 + 0,2t; \quad 0 \leq t \leq 0,5.$$

Розв'язання. Покладемо $N = 4, M = 5$, тоді $h = 0,25$, $\tau = 0,1$, і співвідношення $\frac{\tau}{h} < 1$ буде дотримано.

- Вводимо дані функції

$$> f := \cos(x-t) + 1,25*t/(1,5+x); \quad p := (x+.6)*\sin((1/2)*\text{Pi}*x); \quad q := 2,5-1,5*x^2;$$

$$\text{phi} := t; \quad \text{psi} := 1,6+.2*t;$$

- Послідовно використовуємо розрахункові формули.

Спочатку формулу (3.17):

```

> for k from 0 to N do
  xx[k] := 0+h*k;
  pp[k] := evalf(subs(x = xx[k], p));
  y[0, k] := pp[k] od:

```

Потім формули (3.24):

```

> for nu from 0 to M do
  tt[nu] := 0+tau*nu;
  y[nu, 0] := evalf(subs(t = tt[nu], phi));
  y[nu, N] := evalf(subs(t = tt[nu], psi)) od:

```

Далі – (3.23):

```

> for k to N-1 do
  qk := evalf(subs(x = xx[k], q), 20);
  fk := evalf(subs(x = xx[k], t = tt[1], f), 20);
  y[1, k] := pp[k]+tau*qk+(1/2)*tau^2*(fk+(pp[k-1]-2*pp[k]+pp[k+1])/h^2)
od:

```

І нарешті – (3.16):

```

> for nu to M-1 do
  for k to N-1 do
    fknu := evalf(subs(x = xx[k], t = tt[nu], f));
    y[nu+1, k] := tau^2*(fknu+(y[nu, k-1]+y[nu, k+1])/h^2)+(2*(1-
tau^2/h^2))*y[nu, k]-y[nu-1, k] od: od:

```

Для утворення таблиці з результатами використаємо код:

```

> for nu from 0 to M do print(seq(y[nu,kk],kk=0..N)) od;

```

Відповідні значення розміщено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7 Значення функції $u(x, t)$, що є розв'язком хвильової задачі

$x_k \backslash t_v$	0	0,25	0,5	0,75	1
0	0	.325280917	0.7778174594	1.247237369	1.6
0,1	0.1	.581387365.	0.9965859338	1.40778798	1.62
0,2	0.2,	.837505603	1.224550576	1.545016586	1.64
0,3	0.3,	1.06496621	1.45266594	1.655804330	1.66
0,4	0.4	1.244194549	1.66292717	1.745432378	1.68
0,5	0.5	1.368093829	1.831842049	1.823006363	1.7

Можна також побудувати графік функції $u(x, t)$, визначений таблицею іншого типу

```

> data := [seq([seq([xx[jj], tt[ii], y[ii, jj]], ii = 0 .. M)], jj = 0 .. N)];

```

Для зображення графіка використаємо операнд `surfdata(data)`;

На рис. 3.3 зображено два графіки, розраховані для $N = 4, M = 5$ (а) і $N = M = 50$ (б).

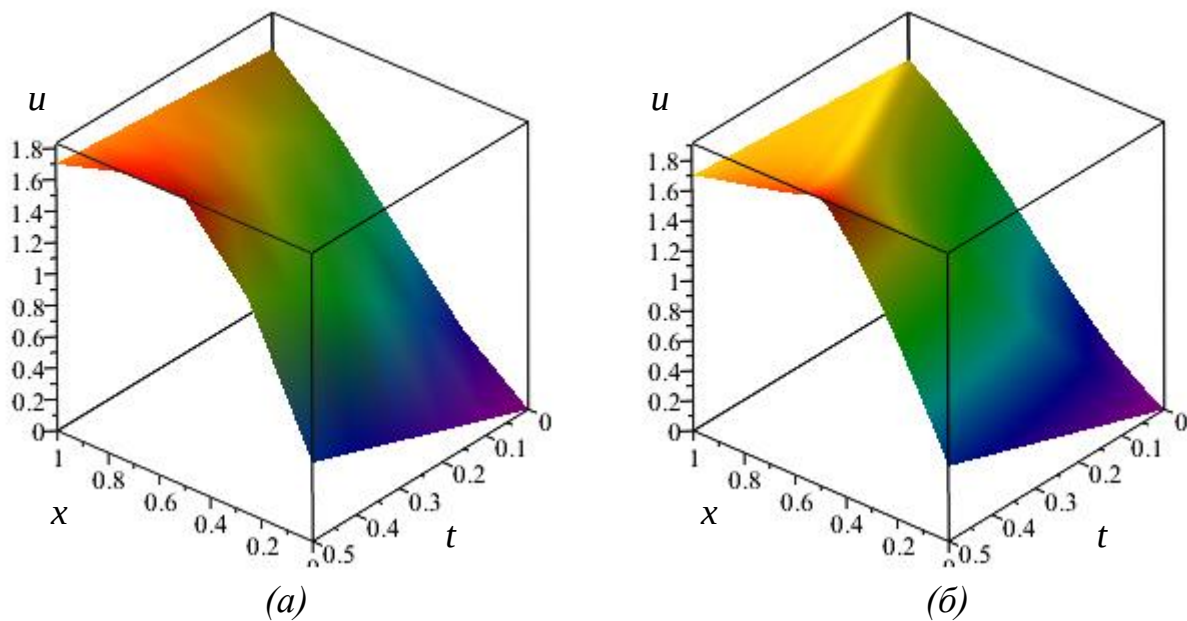

Рис. 3.3 Функції-розв'язки задачі 3.3

Розрахунки в задачі 3.3 можна проводити в табличному процесорі. Пропонуємо студентам реалізувати такий спосіб розв'язання.

Контрольні питання до лабораторної роботи №7

1. Опишіть постановку мішаної задачі для хвильового рівняння, метод розв'язання, похибку методу.
2. В чому полягає коректність постановки задачі (3.12)-(3.14)?
3. Наведіть розрахункову схему задачі.